

meri zamolčana. Hkrati pa študija predstavlja pomemben akademski antipod vsem površinskim predvsem aktualno političnim debatam, kajti bolečo plat slovenskega kolektivnega spomina prikazuje trezno, znanstveno distancirano in podatkovno zgoščeno. V tem pogledu so povsem druga zgodba goreče interpretacije, ki so in bodo tudi z namerno ideološko infleksijo takšnih in podobnih znanstvenih del krojile dnevno (politično) agendo – ki bo zgolj in predvsem voda na mlin nekaterim zasebnim/partikularnim interesom.

V luči obeh del se zastavlja vprašanje, na kakšen način lahko zgodovina kot taka deluje ideološko. Ideologija niso samo posamezne teze ali teoremi, temveč že sama izbira tem in predmetov kot relevantnih za zgodovinsko obravnavo. S parafraziranjem dejstva, da so zamolčane stvari del govora ali izjavljanja, lahko v primeru obeh zgodovinskih študij ugotovimo sledeče: zgodovinska analiza nekaterih med/povojnih družbenih in kulturnih danosti slovenstva je povsem legitimna izbira raziskovanja, saj manjkajočo sliko o zgodovini kolektiva, nacionalni identiteti, kolektivnem spominu nacije ipd. (ustrezno) dopolnjuje. Seveda lahko dejstvo, da denimo pojav kulturnega boja in bratomornega obračunavanja med in po drugi svetovni vojni sprva ni našel pot sistematične obravnave v (uradnih akademskih) zgodovinskih študijah lahko beremo kot ideološki molk. Hkrati pa se je potrebno zavedati, da je brv ideološkega precej široka – namreč tudi (pretirana) obravnava v luči številnih sodobnih komemoracij, enačajev med *kljukastim križem in rdečo zvezdo* ipd. lahko pomeni ideološko favorizacijo idej in vrednot – ki so s svojo totalitarno dominantnostjo med drugo svetovno vojno že doživele lastni pokop v luči globalne poveljne zasnove novega družbenega reda in časa. Zagotovo je pri tem *holokavst* faktičnost, mimo katere vodi slehrna pot vero/dostojnega sodobnega intelektualizma – vendar v luči tega nacistični pogram na judovskimi Evropejci ni bil ne edini in ne zadnji genocid v sodobni zgodovini človeštva. Tudi zato, ker se ideologije in ideje vedno znova rojevajo skupaj z ljudmi in njihovimi iskanji pomenov.

Andreja Vezovnik

**Leszek Kołakowski: Mini predavanja o makszi zadevah. Ljubljana:
Študentska založba, zbirka Claritas, 2004
314 strani (ISBN 961-6446-78-9), 4.650 SIT**

prevod Jana Unuk, spremna beseda Janez Juhant

Poljski filozof Leszek Kołakowski je nedvomno pomembna figura evropskega družbenopolitičnega prostora. Nekdanji marksist in aktivni član Komunistične partije je v šestdesetih letih pretekega stoletja spoznal, da gre resnico iskati izven ideoloških spon totalitarnih režimov in ideologij – v svobodi, svobodi mišljenja. Od leta 1968 je Kołakowski na zahtevo poljske oblasti prebival v azilu več zahodnih držav ter predaval na tamkajšnjih uglednih univerzah (McGill Colledge v Montrealu, Berkeley Colledge v Kaliforniji, Yale, Univerza v Chicagu). Od leta 1970 živi in dela v angleškem Oxfordu. Avtorjev bogati disidentski opus, objavil je 30 monografij in preko 400 ostalih publikacij, za katere je leta 2003 prejel prestižno nagrado Johna W. Kluga, je poskus preskrbeti znanstvene temelje za demokratizacijo političnega sistema na Poljskem. V veliki meri se nanaša na kritiko marksizma in komunistične ideologije, Cerkve in njenih institucij ter teologije. Kołakowskega zato ne moremo brati tako, da odmislimo njegovo osebno zgodovino. Njegova dela poleg slednje zaznamuje tudi širši družbeni kontekst, iz katerega avtor izhaja. Razgibano družbenopolitično dogajanje na Poljskem je nedvomno vplivalo na avtorjev opus, saj gre za državo, ki je skozi obdobje socialistične ureditve ohranjala navezanost na krščansko kulturo.

Ravno sinergija omenjene kontradiktornosti, ki je ostale socialistične države niso bile vajene, predstavlja unikatni okvir, skozi katerega moramo gledati na dela Kołakowskega.

Mini predavanja o makszi zadevah je obsežna zbirka esejev, razdeljenih v tri zvezke, ki jih sestavljajo mnoga kratka besedila in jih zaokroži spremna beseda Janeza Juhanta. Gre za besedila, ki jih je avtor prvotno predaval v eter poljske televizije, objavili pa so jih tudi v vplivnem poljskem dnevniku, *Gazeta Wyborcza*. V vsakega izmed treh sklopov je avtor dodal še nekaj poprej že objavljenih tekstov, za katere je menil, da sodijo v omenjeno zbirko. *Mini predavanja o makszi zadevah* je zbirka slogovno konciznih esejev o vsem vsakdanjem, praktičnem, družbenem in samoumevnem – o življenjskem nasploh. V njih se Kołakowski na stilno uniformen, a vsebinsko iskriv način sprašuje *O oblasti, O dolgčasu, O potovanjih, O bogu, O pogrebih, O smrtni kazni, O maskah, O rekordih*. Navajamo le nekaj zanimivejših naslovov. Razpravlja o vseh, na videz trivialnih temah in pojavih, ki nas obdajajo in jih navadno ne problematiziramo. Zavljo ohranjanja ontološke varnosti jih raje privzemamo kot dane. S pomočjo poenostavljenega filozofskega diskurza, s katerim se dotakne vsakdanjih pojavov, se avtor nedvomno skuša približati povprečnemu bralcu/ki in gledalcu/ki. Predavanja so bila prvotno namenjena televizijskemu predvajanju, zato ne gre pričakovati pretirano zapletenega filozofskega premisleka. Avtor se po eni strani legitimno odloči, da svoja razmišljanja širšemu občinstvu postreže z nekoliko bolj pragmatičnim in vsakdanjim jezikom, po drugi strani pa problematike, katerih se loteva, prepogosto reducira in trivializira.

Najprej na kratko o strukturi posameznih besedil. Bralec/ka lahko pričakuje kratko, kohezivno in uniformno strukturo. Vsi eseji so namreč spisani po določenem vsebinskem vzorcu. Avtor si najprej zastavi splošno temo, o kateri bo v nadaljevanju razpredal svoja razmišljanja, in nadaljuje s pogledom na problem iz različnih perspektiv. Pri tem je sicer izviren in duhovit, vendar obenem pri vpletanju svojih idej in mnenj nekoliko neroden. Njegov poskus, da bi na zastavljeno problematiko pogledal karseda široko in odprto, se marsikdaj izjalovi. Avtor zdrsnje v zdravorazumskost in moraliziranje, ki ga podpira le z razvodenelimi argumenti in neproblematiziranimi trditvami. Bralec ali bralka se je tako prisiljen/a prepustiti miselnemu toku avtorja, čeprav je morda njegova osnovna namera ravno nasprotna, spodbuditi ga/jo k razmišljanju o prenekaterem vsakdanjem problemu.

Kljub temu, da je mogoče z razumevanjem sprejeti navedene razloge za avtorjev poenostavljen filozofski diskurz, pa je treba njegove misli problematizirati vsaj v treh vidikih. Pri Kołakowskem gre v prvi vrsti izpostaviti njegovo lastno kontradiktornost, ki izvira iz kupčkanja različnih paradigmatskih premislekov. Tako na primer v svojem eseju *O oblasti* (str. 13-17) sprva o njej govori na foucaultovski način kot o heterogeni in s strani akterjev arbitrarno zapolnljivi tvorbi, ki jo razume nadvse široko, v naslednjem eseju *O enakosti* (str. 28-29) pa je moč zaslediti pojmovanje oblasti v duhu tradicionalnega, hierarhičnega sistema, ki ga obvladujejo ideologije vladajočih elit. To nenavadnost si lahko deloma razlagamo z dejstvom, da je Kołakowski natančno študiral skorajda celotno zgodovino filozofije. V njegovem diskurzu je moč zaslediti nekaj aristotelovskega, krščansko filozofskega, marksističnega in fenomenološkega. Težava je zgolj v nespretni uporabi tako različnih paradigmatskih izhodišč. Namesto da bi avtor med njimi dinamično krmaril, se kaj hitro zgodi, da postane kontradiktoren in naposled samega sebe povoz. Eden njegovih učencev je dejal, da je Kołakowski konsistenten celo v svoji nekonsistentnosti (Toeplitz, 2004: 33). Kljub tej ironični pohvali menimo, da bo natančnejši/a bralec/ka ob prebiranju esejev prav zato ostal/a nekoliko zmeden/a. Pri Kołakowskem je mestoma namreč moč začutiti tudi razpetost med tako radikalno nasprotnima pojmovanjema družbenih fenomenov kot sta esencializem in neesencializem.

Poleg paradigmatske hibridnosti lahko pri Kołakowskem opazimo zapadanje v moralistični diskurz. Kljub temu da avtor filozofa vidi kot iskalca resnice, ne pa kot njenega absolutnega posedovalca, ga lahko pogosto ujamemo ravno pri podajanju zdravorazumskih sodb o svetu, pri čemer se izogne argumentaciji in problematizaciji svojih trditev. Primer lahko najdemo v eseju

z naslovom *O pogrebih*, kjer zavzame kritično stališče do upepelitve in presajanja organov pokojnikov, ki je na moč podobno uradnemu stališču Rimokatoliške cerkve (str. 242). Kot posledico prakse darovanja organov in upepelitve navaja nevarnost popredmetenja človeka, kar razumemo kot trivialno špekulacijo. Še en primer avtorjevega ovinka v konzervativnost lahko najdemo v eseju *O vprašanju seksa*, v katerem avtor meni, "...da so otroci, ki jih vzgaja dvoje staršev, ne pa eden ali skupina, verjetno bolj intelektualno preskrbljeni in čustveno trdni ter bolj sposobni za to, da se znajdejo v življenju" (str. 149). Avtorjeva razmišljanja o prenekaterih življenjskih pojavih so tako pogosto ekstremizirana in naposled reducirana. Njegov diskurz namreč ne temelji na argumentiranih utemeljitvah, temveč je bolj podoben 'polfilozofskim pridigam'. Tako je avtor sam označil besedila v svojem delu *Modernity on Endless Trial (1990)* (v Royal, 2000), besedna zveza pa se lepo poda tudi esejem v Mini predavanjih o makszi zadevah.

Tretji pomislek zadeva avtorjev evropocentrični nazor. Čeprav o tem eksplicitno ne razpravlja, lahko pogosto začitimo neproblematizirano povzdigovanje razvitih zahodnih držav in civilizacije. To razumemo iz avtorjevega utemeljevanja evropske občne pomembnosti v primerjavi z "barbari" in neciviliziranimi ljudstvi. Življenje v barbarstvu avtor označi za življenje zunaj kulture (str. 248). Že sama delitev na civilizirane in necivilizirane je sporna in vredna razprave. Pojem kulture avtor pripisuje le prvim, drugim pa ga odreče. Ob tem je razprava o problematičnosti te predpostavke iz antropološko sociološkega vidika tako samoumevna, da je ne kaže več razvijati. Tovrstne trditve avtor podaja, tako da črta vzporednice med krščanskim in islamskim ali krščanskim in budističnim. Svoje mišljenje utemeljuje skozi krščansko kulturno tradicijo, ki jo podkrepi s pravkar navedeno dihotomijo civiliziranega proti neciviliziranemu. V eseju, ki govori *O strpnosti*, je mogoče zaslediti naslednjo trditev: "...kljub neštetim grozotam, ki jih poznamo iz zgodovine verskih bojev, lahko v splošnem rečemo, da je bil v nominalno krščanskih državah boj za strpnost v tem pravem pomenu dobljen; vemo pa, da so v islamu agresivni in netolerantni tokovi zelo močni" (str. 37). Tovrstnega posploševanja in nereflektiranega nerazumevanja prefinjenih ideoloških prvin, ki zadevajo dimenzije (ne)strpnosti in vladajo zahodnemu svetu, kjer so globoko zakoreninjene v diskurzih Rimokatoliške cerkve in ostalih mehanizmi oblasti, ni mogoče preprosto spregledati.

Mini predavanja o makszi zadevah je zato mogoče označiti za neke vrste zdravorazumsko filozofijo, ki predstavlja hibrid najrazličnejših, pogosto ambivalentnih filozofskih tokov. Diskurz, ki ga avtor uporablja, je marsikje neposrečena sinergija nasprotujočih si nazorov, ki v prvi vrsti niso zasnovani kot nova inovativna miselnost, v kateri bi se stapljanje tako različnih postavk izkazalo za plodno koherentno celoto. Poleg tega ni mogoče spregledati niti občasnih zdrsov v moralistično - konzervativne diskurze o tako pomembnih in perečih temah, kot so homoseksualnost, bog, seksualnost, vprašanje islama, narodnosti in druge.

Osnovna avtorjeva intenca je bralcu/ki predočiti različnosti načinov razmišljanja o vsakdanjih družbenih pojavih in praksah. Kołakowski želi skozi kritično soočenje vprašanj in odgovorov nanje zastaviti smernice, prek katerih se bralec/ka lahko orientira v lastnem poteku razmišljanja. Kljub tako plemeniti in dobronamerni dialoški nameri se avtor marsikdaj zaplete v nauke in osebna vrednotenja, ki so mestoma problematična. Njegova filozofija, pri kateri gre za nenehno postavljanje novih vprašanj in nasprotovanje navidezno danim in samoumevnim resnicam, je sicer dobra zamisel, ki pa se noče ali ne more otresti pretiranega subjektivnega naboja, ki ga vanjo vnaša avtor. Pri iskanju resnice bi avtor moral izstopiti iz svojega vrednotnega okvira in s pomočjo vprašanj, ki jih zastavlja, bralcu/ki dopustiti svobodo razmišljanja o zastavljenih problematikah. V nasprotnem primeru pa bi avtor moral svoja stališča podkrepiti z močnejšimi argumenti in konsistentnejšo filozofsko držo.

Avtor svojo 'resnicoljubnost' utemeljuje skozi kritiko postmodernističnega videnja resnice. Zanj je postmodernizem uničevalec resnice, kot posebne življenjske vrednote (str. 271). Postmodernistična ideja o neulovljivosti in neabsolutnosti resnice je zanj nesprijemljiva in predstavlja modno muho, ki jo bo prej ali slej izpodrinila tradicionalna filozofska skrb. Takemu nazoru lahko

ugovarjamo, saj postmodernizem (pri čemer se zavedamo raznovrstnosti mnogih teoretskih izhodišč, ki se jih opredeljuje kot postmodernistična) resnice ne uniči, temveč jo, posplošeno rečeno, vidi kot nastajajočo in spreminjajočo se, na primer v diskurzih in družbenem kontekstu. Spusti jo iz piedestala absolutnega in jo postavi v polje diskurza, kot njenega snovalca. Resnice so torej učinek diskurzov, nenazadnje tudi tistih diskurzov, ki jih Kołakowski uporablja v svojih esejih.

Kołakowski sicer izraža kritično mišljenje do krščanske ideologije, dogmatizma, pozitivizma, skepticizma, determinizma, racionalizma in teologije, hkrati pa se ujame ravno na spolzka tla omenjenih miselnih tokov. Vseskozi se zdi, da avtor misli črpa iz različnih teoretskih izhodišč, pri čemer skuša ohranjati značilno kritično držo. Njemu vsečne fragmente posameznih miselnih tokov uporabi v svojih esejih, ob tem pa očitno ne reflektira dejstva, da si marsikdaj sam pride v nasprotje. Morda prav zato Kołakowskega ne moremo umestiti v posamezno teoretsko paradigmo. Avtor je za privrženca metafizof, razteleševalec totalitarizmov, celo papež poljske humanistike (Kimball, 2005: 5 in Toeplitz, 2004: 35), za nekatere druge pa njegovi filozofski spisi, ki sestavljajo Mini predavanja o makszi zadevah, predstavljajo paradigmatsko in nazorsko zmedo. Morda mu še najbolj pristoji oznaka (de)konstruktor zdravorazumske filozofije.

Mini predavanjem o makszi zadevah umanjka rdeča nit, ki bi povezovala različne nazore, predstavljene v posameznih predavanjih. Eseji so, če odmislimo zgoraj navedene kritične opazke, zanimivo branje, pri katerem pa pogrešamo celovitost, v smislu smotrne paradigmatske in nazorske koherentnosti. Prav zato se zdi, da so predavanja fragmenti, ki so bolj primerni za periodične objave kakor za knjižno obliko.

Literatura:

- Kimball, Roger (2005): Leszek Kołakowski and the Anatomy of Totalitarianism. *The New Criterion*. Vol. 23, issue: 10. p. 4-11.
- Royal, Robert (2000): Leszek Kolakowski Modernity on Endless Trial. *First Things: A Monthly Journal of Religion & Public Life*. Issue: 101.
- Toeplitz, Karol (2004): A Review of the Achievements of Leszek Kołakowski. *Dialogue and Universalism*. Vol. 14, issue: 3-4. p. 29-35.

Dejan Jontes

Helen Davis: Understanding Stuart Hall. London: Sage, 2004 222 strani (ISBN 0 7619 4714 0), 32.95 USD

Stuart Hall je v slabega pol stoletja svojega intelektualnega delovanja postal sinonim za *British Cultural Studies*, projekt, ki je sprva dodobra zaznamoval britansko družboslovje in humanistiko, kasneje pa si je s številnimi lokalnimi izpeljankami pridobil popularnost domala povsod. Halla sta Rojek in Turner označila za simbol kulturnega obrata v britanski družbeni misli, Mulhern pa je izpostavil njegov vpliv na *Center za sodobne kulturne študije* pri birminghamski univerzi (CCCS), ki si ga po njegovem mnenju brez Halla sploh ne moremo predstavljati. Kljub številnim takšnim in podobnim mnenjem bi si upali tvegati oceno, da je Hallova prepoznavnost, citiranost in obravnavanost s strani komentatorjev morda celo preseгла pomembnost njegovih prispevkov in je vsaj do neke mere povezana z neprecedenčnim razmahom in modnostjo kulturnih študij v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja. Ali pa kaže morda del njegovega vpliva iskati tudi v pripombi Lawrence Grossberga, da sega Hallovo avtorstvo mnogo dlje od tekstov, ki jih je objavil, saj je v prvi vrsti učitelj in aktivist.